

ВІДГУК**офіційного опонента**

на дисертаційну роботу **Головко Ольги Сергіївни на тему «Формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти»,**
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність дисертаційної роботи та її зв'язок із науковими дослідженнями. Україна на сьогодні має офіційний статус кандидата для вступу до Європейського Союзу, що призводить до інтенсифікації євроінтеграційних процесів у країні та передбачає рух вітчизняної освіти і науки до європейських стандартів. У наближенні України до членства в ЄС система освіти відіграє важливу роль шляхом реалізації принципів демократичної освітньої політики, зокрема шляхом організації такого врядування в закладі освіти, що базується на демократичних цінностях, як-от: права людини, свобода, людська гідність тощо. У процесах демократизації освітнього процесу визначальною є роль менеджерів освіти, адже вони здійснюють управління, займаючи активну позицію щодо утвердження демократії в закладі освіти. Наразі гостро постає проблема пошуку нових шляхів демократизації професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти, досвід використання яких вони зможуть екстраполювати на майбутню професійну діяльність.

Більшість фахівців у сфері управління закладами освіти в усьому світі отримують підготовку в умовах неформальної освіти, що є загальносвітовою тенденцією і є вкрай важливим для сьогоденної України. В зазначеному контексті обрана тема дослідження має незаперечну актуальність, перспективу подальшого розвитку як самостійний напрям дослідницької роботи і у складі наукових комплексних програм.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ), кафедри теорії і практики початкової освіти в межах комплексної теми дослідження «Професіоналізм педагога: теоретичні і методичні аспекти» (номер державної реєстрації – 0115U003313), а також міжнародного проєкту «Розвиток культури демократії в освіті в Україні, Норвегії, Палестині» (СРЕА-LT-2017/10037).

Визначаючи **наукову новизну** дослідження, наголосимо на тому, що здобувачкою *вперше* теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти (проведення інформаційної кампанії серед науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти щодо сутності демократичної культури майбутніх керівників закладів освіти та ролі неформальної освіти в цьому процесі; розвиток мотивації до формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти, усвідомлення ролі демократичних цінностей в управлінні закладами освіти; засвоєння комплексу знань щодо особливостей демократичного управління сучасними закладами освіти через запровадження спеціальної (вибіркової) навчальної дисципліни «Демократична культура менеджера освіти»; запровадження тренінгових методів навчання в підготовку здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент для розвитку умінь та навичок майбутніх фахівців здійснювати демократичне управління закладами освіти); до вітчизняного наукового обігу введено поняття «демократична культура майбутніх менеджерів освіти» як комплекс особистісних якостей майбутніх фахівців (лідерство, відповідальність, ініціативність, толерантність, повага до людей, емпатія), що базуються на знаннях у галузі демократії, сучасних демократичних цінностях, практичних уміннях та ставленнях під час прийняття управлінських рішень та планування в сфері освіти.

Практичне значення дослідження визначено вдосконаленням змісту професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти, передусім реалізацією педагогічних умов формування їхньої демократичної культури; створенням комплексу цифрових інформаційних ресурсів, що містять ключову інформацію про особливості демократизації управління закладами освіти; розробленням та упровадженням навчальної дисципліни вільного вибору здобувачів «Демократична культура менеджера освіти»; розроблення тренінгу «Розвиваємо демократичну культуру online» та хакатону «Цифрові технології розвитку демократичної культури керівників закладів освіти» (Hack4DC).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Одержані результати дослідження ґрунтуються на вдало підібраній методологічній базі, завдяки якій було коректно сформульовано вихідні положення дослідження. Підібрані методи наукового дослідження (теоретичний аналіз науково-педагогічних, нормативно-правових та законодавчих літературних джерел для визначення поняттєво-термінологічного апарату; вивчення й узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду з демократизації управління закладами освіти та професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти; проєктування для визначення логіки педагогічного дослідження; емпіричні: педагогічне анкетування, опитування, тестування, бесіди, спостереження за процесом формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти; педагогічний експеримент у перебігу констатувального, формувального і контрольного етапів; статистичні методи) дозволили досягти поставленої мети й розв'язати визначені завдання.

Також наголосимо на широкому колі джерельної бази дослідження, до якої увійшли офіційні документи ЄС останніх років, зокрема Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти в галузі прав людини, Рамка компетентностей для культури демократії та ін.

Дисертантка оприлюднила результати своїх досліджень у 12 публікаціях (з них 11 – одноосібних), зокрема: 5 статей в наукових фахових виданнях України; 1 стаття в періодичному виданні зарубіжної країни; 6 публікацій у збірках матеріалів конференцій, що є цілком достатньо та репрезентативно.

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення. Структура дисертаційної роботи є збалансованою, такою, що дозволяє розкрити основні завдання дослідження, виклад матеріалу – логічним. Текст дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Вступ містить необхідні для формування уявлення про мету, завдання і характер роботи елементи, а саме: обґрунтування актуальності теми дослідження, визначення ступеню її розробленості у науці, об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, наявні відомості про апробацію результатів дослідження, джерельну базу, методологічне підґрунтя, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі представлено теоретичний аналіз проблеми демократизації управління закладами освіти на основі вивчення наукових літературних джерел, нормативно-правових та законодавчих документів. Доведено, що основні напрями демократизації в сфері управління закладами освіти різних рівнів висвітлено в офіційних документах загальноєвропейського, національного, регіонального та інституційного характеру. Установлено, що напрями розвитку демократії в управлінській діяльності передбачають залучення працівників та здобувачів до прийняття ключових рішень щодо розвитку закладу освіти, у тому числі у стратегічному плануванні, побудову взаємовідносин у шкільному середовищі на засадах поваги до людської гідності та толерантності.

На основі дефінітивного аналізу понять «культура», «культура демократії», «демократична компетентність», «демократична культура» та визначення особливостей професійної діяльності майбутніх менеджерів

освіти авторкою роботи уточнено сутність ключового поняття дослідження «демократична культура майбутніх менеджерів освіти» як комплекс особистісних якостей майбутніх фахівців (лідерство, відповідальність, ініціативність, толерантність, повага до людей, емпатія), що базуються на знаннях у галузі демократії, сучасних демократичних цінностях, практичних уміннях та ставленнях під час прийняття управлінських рішень та планування в сфері освіти. У структурі демократичної культури майбутніх менеджерів освіти виділено й схарактеризовано чотири основні компоненти: аксіологічний, гносеологічний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний.

У другому розділі описано хід педагогічного експерименту: розроблено критеріальний апарат для діагностики рівнів сформованості демократичної культури майбутніх менеджерів освіти, у межах якого було визначено професійно-ціннісний, знаннєвий, комунікативно-процесуальний та оцінний критерії, а також виокремлено інтуїтивний, репродуктивний та адаптивний рівні сформованості демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти. На підставі розробленого діагностичного апарату проведено констатувальний зріз, аналіз результатів якого дозволили теоретично обґрунтувати й апробувати на практиці педагогічні умови формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти, як-от: проведення інформаційної кампанії серед науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти щодо сутності демократичної культури майбутніх керівників закладів освіти та ролі неформальної освіти в цьому процесі; розвиток мотивації до формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти, усвідомлення ролі демократичних цінностей в управлінні закладами освіти; засвоєння комплексу знань щодо особливостей демократичного управління сучасними закладами освіти через запровадження спеціальної (вибіркової) навчальної дисципліни «Демократична культура менеджера освіти»; запровадження тренінгових методів навчання в підготовку здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент для

розвитку умінь та навичок майбутніх фахівців здійснювати демократичне управління закладами освіти.

Загальні висновки дослідження є розлогими та висвітлюють положення, які дозволяють говорити, що здобувачка в науковій роботі розв'язала завдання відповідно до мети дослідження.

У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Ольги Головки, наголосимо на певних дискусійних положеннях, які, на наш погляд, потребують роз'яснення :

1. Одним із ключових понять дослідження є дефініція «демократична культура», яка розглянута достатньо ґрунтовно. Вважаємо, що в теоретичному розділі роботи слід було б більш докладно зупинитись на відмінностях поняття демократична культура від компетентності та готовності, що поглибило б теоретичні підвалини дослідження.

2. Аналізуючи теоретичні аспекти формування демократичної культури доцільно було б зануритись у міжкультурний діалог між громадянами, що як відомо є ознакою культурно різноманітних демократичних суспільств. Громадяни, які бажають брати участь в діалозі, попри культурні відмінності, розглядають один одного як рівноправних демократичних громадян. Міжкультурний діалог є невід'ємною частиною культури демократії, це взаємозалежні категорії, що пов'язують макрорівень суспільства з мікрорівнем взаємодії між людьми.

3. Однією із вдалих практичних знахідок здобувачки є організація та проведення хакатону «Цифрові технології розвитку демократичної культури керівників закладів освіти» (Hack4DC), який на сьогодні є одним із інноваційних тренінгових методів. На нашу думку, в роботі недостатньо висвітлено теоретичні аспекти цього методу, його специфіку в контексті тренінгових технологій.

4. Серед низки методологічних підходів доцільно було б додати *креативний* підхід, який, як відомо, забезпечує умови оволодінням новими

технологіями, методиками й видами професійної діяльності, сприяє формуванню вміння творчо та свідомо обирати ефективні способи перетворювальної діяльності, планувати власну і колективну діяльність, прогнозувати й передбачати її результати, оцінювати ефективність професійної праці, мислити системно та комплексно, самостійно оновлювати інформацію, працювати з потоками інформації, здійснювати проектну діяльність, оцінювати раціональність прийнятих рішень.

Вищезазначені дискусійні положення та побажання суттєво не впливають на позитивне враження від здійсненого дослідження. Можемо зазначити, що робота виконана на високому теоретико-методологічному та практичному рівнях. Наявна наукова новизна, практична значущість результатів дослідження, збалансована структура роботи, логіка викладення матеріалу та обґрунтованість результатів дослідження дозволяють зробити *висновок* про те, що дисертація **«Формування демократичної культури майбутніх менеджерів освіти засобами неформальної освіти»** Головки Ольги Сергіївни є самостійним завершеним науковим дослідженням на правах рукопису, яке виконано здобувачкою особисто за актуальною темою засобами адекватних наукових методів.

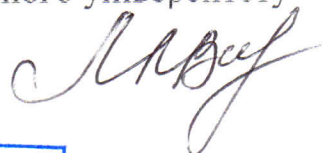
Робота містить нові науково обґрунтовані теоретичні та практично значущі результати проведених здобувачкою досліджень, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, вирішують поставлені перед дослідженням завдання.

Дисертація відповідає спеціальності 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями) та вимогам до оформлення дисертаційних досліджень (Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 N 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України N 759 від 31.05.2019) та пп. 6, 7 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. N 44), і

рекомендується до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта. З урахуванням повизни, актуальності, важливості одержаних автором наукових результатів, обґрунтованості, а також значної практичної цінності сформульованих положень і висновків, сформованих компетентностей дослідника, апробації результатів наукових розробок, можна зробити висновок про те, що авторка дослідження Головка Ольга Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мистецтвознавства та позашкільної освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

Леся ЛЕБЕДИК

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОД 31035253

Підпис *Л. Лебедик*
Засвідчую
Ст.інспектор з кадрів
Відділу кадрів *Л. Лебедик*